arenaidé
Maj 2014
Ny Tid rapport 23

Bortom skuldberget

Politiska och ekonomiska reformer för Europa

Daniel Mathisen

Bortom skuldberget – Politiska och ekonomiska reformer för Europa
Arena idé
Stockholm 2014
©Arena idé och Daniel Mathisen
Omslagsfoto: Adrian Petty
Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

Författarpresentation

Daniel Mathisen är chefredaktör för tidningen Frihet och ledarskribent på Dagens Arena.

INLEDNING

De senaste tre åren har Europeiska unionen genomgått en exempellös skuldkris som fört med sig rekordhög arbetslöshet, fallande investeringar och lägre förtroende för den ekonomiska utvecklingen. Det sociala skyddsnätet har trasats sönder och en hel generation förlorats. Europa dras itu, människorna betalar priset.

Europas svar har varit att strama åt offentliga utgifter, något som fört med sig än högre arbetslöshet och ytterligare fall i konsumtion och investeringar. Idéerna känns igen från nyliberalismens ekonomiska doktriner, där marknadsförtroende är viktigare än finanspolitiken som politiskt och ekonomiskt verktyg.

Krisen har kännetecknats av olika faser, och den senaste tiden av på sina håll ihållande tillväxt. Trots det kvarstår Europas största problem: fallande investeringar, svag köpkraft och hushåll med små marginaler.

Kombinationen av en fragmenterad vänster och högerdominans i såväl nationella som europeiska beslutsorgan har gjort att rådande dogmer inte utmanats. Den progressiva delen av det politiska spektret har formulerat möjliga reformer, men få har lyssnat. Även om ansatser funnits. Frankrike introducerade exempelvis en skatt på finansiella transaktioner redan 2012 och ytterligare reformidéer bubblar under ytan.

Kortsiktiga stimulanser, långsiktig finansiell stabilitet och tätare politiskt samarbete är alla nödvändiga för Europas framtid. Historien är full av exempel på kriser som skapats genom överbelåning och obalanser mellan utbud och efterfrågan. Tulpanbubblan på 1600-talet, Den stora depressionen på 1930-talet och finanskrisen 2008 delar grundläggande drag av ohållbar spekulation som ekonomins främsta motor. Anledningen är nästan alltid att det saknats, saknas, politiska möjligheter att bromsa eller hindra chocker när krisen väl är ett faktum. Och de försök som görs riskerar att bli kontraproduktiva, förlänga och förvärra.

IMF:s räddningsprogram har huvudsakligen handlat om att det offentliga förstatligat risker för privata aktörer och banker. Paketen har i förlängningen inneburit större skulder och smalare möjligheter att bryta en negativ spiral. Enkelt uttryckt: Fattiga länders skattebetalare har finansierat rika länders lånemisslyckanden (Stiglitz, 2006).

Samma idéer som skapade krisen står därmed oemotsagda. Krisen har medfört att politiska ledare riktat blicken mot det nationella politiska ramverket. Politiken har helt enkelt blivit mer insulär, avskild från omvärlden. Men det har även funnits försök att

överskrida den nationella berättelsen. Det socialdemokratiska partiet i Tyskland, SPD, ställde sig redan 2012 bakom förändringar i landets konstitution i syfte att förbereda en finanspolitisk europeisk union. Gemensam penningpolitik kan aldrig överleva utan motsvarande finanspolitiska verktyg, deklarerade SPD:s partiordförande Sigmar Gabriel.

Men krisen är inte bara ekonomisk, den är lika delar social och politisk. Misstron mot de europeiska institutionerna är djup bland unionens medborgare. Framväxten av högerextrema, antidemokratiska, partier understryker behovet av ett nytt samtal om demokratins utformning och funktion. Bristen på verktyg för att tackla finansiella kriser hänger samman med bristen på demokratiska verktyg för att lösa gemensamma problem bortom den enskilda medlemsstaten. Eller som Joseph Stiglitz, Nobelprisvinnande ekonom, uttrycker det:

Den ekonomiska globaliseringen har dragit ifrån den politiska och försvårat möjligheten att hantera nya finansiella processer.

”Den ekonomiska globaliseringen har dragit ifrån den politiska och försvårat möjligheten att hantera nya finansiella processer” (Stiglitz, 2006: 269f).

Vänstern behöver därmed ett ekonomiskt och politiskt reformpaket med dubbla uddar. Dels för att reformerna är verkningsfulla i sig, det vill säga ökar investeringar och skapar jobb i Europa. Dels för att det är en överlevnadsfråga för den europeiska vänstern. Utan svar på vår tids största utmaningar är den progressiva politiken dömd att misslyckas.

Rapporten är tänkt att fungera som ett bidrag till en debatt om möjliga ekonomiska lösningar. Liksom en uppmaning till handling för beslutsfattare som vill mer än att strama åt Europa till oigenkännlighet.

BAKGRUND

Efter finanskrisen 2008 riktades allas blickar mot de misslyckade teorier som skjutit världens ekonomier i sank. Inom loppet av några månader skiftade forskarvärldens och beslutfattares fokus från nyliberala ekonomiska ideal till idéer som tycktes varit dödförklarade sedan början av 1980-talet. Det talades om John Maynard Keynes igen, den brittiske ekonomen som i verket *The General Theory of Employment, Interest and Money* från 1936 utvecklade ett nytt ekonomiskt paradigm som svar på depressionen under 1930-talet. Keynes utmanade dåtidens ekonomiska

sanningar om att marknadsmisslyckanden var självkorrigerande och ytterligare politiska åtgärder överflödiga. Till skillnad från den österrikiska skolan med Friedrich von Hayek förespråkade han en aktiv finans- och stabiliseringspolitik för att kompensera fallande efterfrågan, liksom åtstramningar i samband med högkonjunktur. I *The General Theory of Employment, Interest and Money* listar Keynes tre huvudbudskap:

- *Marknadsekonomin kan aldrig enkom åstadkomma stabilitet och full sysselsättning. En oreglerad marknad är instabil till sin natur och kriser en konsekvens av systemets inbyggda mekanismer.*
- *Hög arbetslöshet beror på låg efterfrågan av varor och tjänster, inte dyr arbetskraft.*
- *Staten måste spela en aktiv roll för att stimulera konsumtion av varor och tjänster. Det kan till exempel ske genom att öka belåningsgraden under lågkonjunktur.*

Fler och fler insåg att hans analyser och insikter berättade något viktigt om vår samtid. Konsensus tycktes skifta och skulden föll på marknads- snarare än politikmisslyckanden. Men när Europas skulder staplades på hög och den grekiska tragedin blev verklighet tvärvände makthavarna. Nu blev svaren i stället åtstramningar och ”budgetkonsolidering”. (Lehndorff, 2012: 11f) Den ekonomiska chockterapin var ett faktum. Snarare än att peka på en spekulationsdriven tillväxt, med icke-produktiva och ohållbara värdestegringar, pekades välfärdssystemen ut som boven. Få har analyserat den snabba vändningen från keynesianism till klassiskt nyliberala dogmer.

Efter snart fyra år av späkande ekonomiska huskurer är resultatet nedslående. Konsumtionen har minskat och arbetslösheten är på en historiskt hög nivå. Samtidigt växer skulderna snarare än minskar och klyftan mellan medlemsstater ökar.[1] Det har också fört med sig att förtroendet för EU som politiskt projekt rasat. Insikten är viktig. Institutioner är aldrig starkare än vad de åstadkommer och ett EU som inte levererar eller har förtroende bland sina medborgare är dömt att gå under. De bägge trenderna hänger samman.

2009 hade Europa och USA mer eller mindre lika stor andel

[1] Rapporten ”Living in Dignity in the XXIst Century Poverty and Inequalities in Societies of Human Rights”, publicerad av Europarådet 2013, kastar ljus över växande klyftor mellan EU:s medlemsstater.

arbetslösa, då omkring tio procent. Sedan hände något. USA – som till skillnad från Europa satsade på finanspolitiska stimulanser – förmådde skapa jobb och sysselsättning. I Europa förvärrades däremot trenden. Trots att lågkonjunkturen på pappret är över är tillväxten i många länder mycket låg. Tillväxtprognoser i merparten av Europa ligger strax under en procent de närmaste åren – med en hög arbetslöshet. Den återhämtning som beslutsfattare och medier varit snabba att deklarera kan därför sägas vara både bräcklig och otillräcklig. Skillnaden är intressant. Medan USA historiskt företrätt en mer defensiv roll för staten verkar rollerna nu vara ombytta. I dag är det tvärtom Europa som räds offentliga ingripanden.

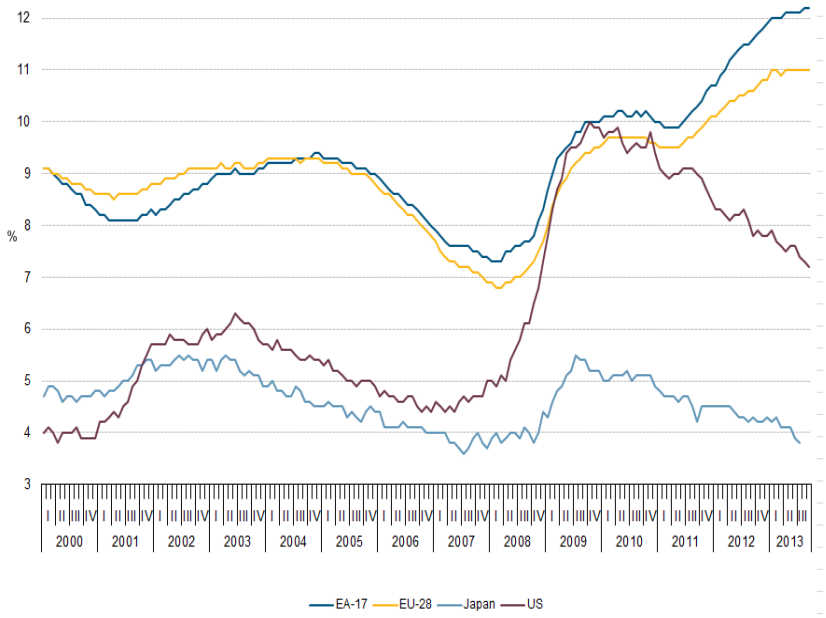

Arbetslöshet i euroområdet (EA17), EU-området (EU28), Japan samt USA. Säsongsjusterad. (Eurostat)

Under motsvarande period förvärrades den europeiska ungdomsarbetslösheten exponentiellt. Vid tidpunkten för finanskrisen 2008 var omkring 15 procent av unga i Europa arbetslösa, i dag är andelen närmare en fjärdedel av den unga arbetskraften. Förklaringen är till stor del att den tillväxt som skett främst varit inom icke-produktiva, finansiella, sektorer. Tillväxten inom den reella ekonomin har varit svag. Situationen är allvarlig för ekonomins långsiktiga återhämtning, men lika mycket för glappet i förtroende mellan medborgare och politiska institutioner. Risken finns att den generation som ska in på den europeiska arbetsmarknaden blir ”förlorad”.

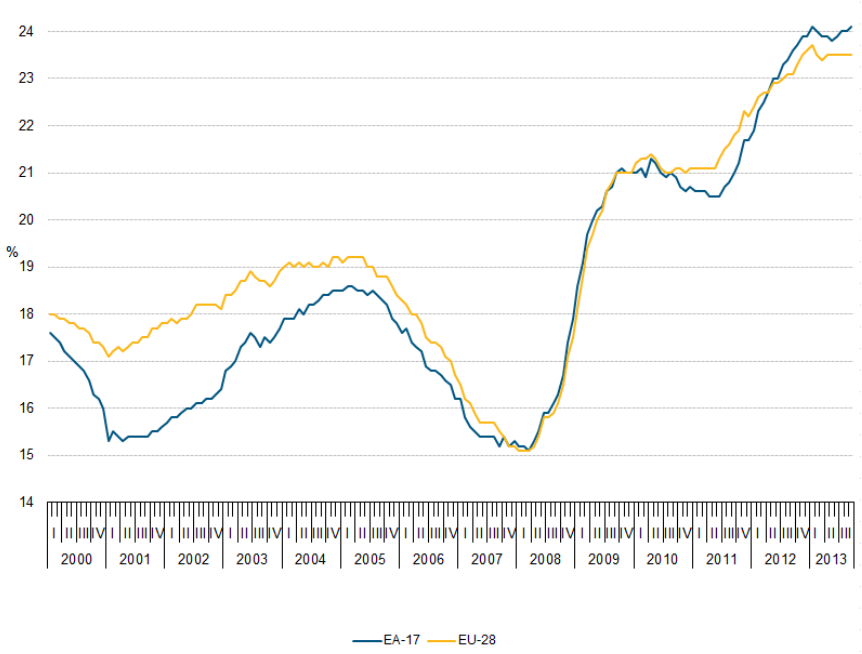

Ungdomsarbetslöshet i euroområdet (EA17) respektive EU-området (EU28). Säsongsjusterad. (Eurostat)

Bryts arbetslösheten ned på respektive medlemsstat framträder bilden av ett Europa med vitt skilda villkor och förutsättningar. Den spanska och grekiska arbetslösheten är mångdubbelt högre än den exempelvis den tyska. De reformer som hittills genomförts har kraftigt ökat andelen utanför arbetsmarknaden. Att bekämpa arbetslöshet har heller inte varit i fokus, varken för Europeiska centralbanken eller andra delar av EU.

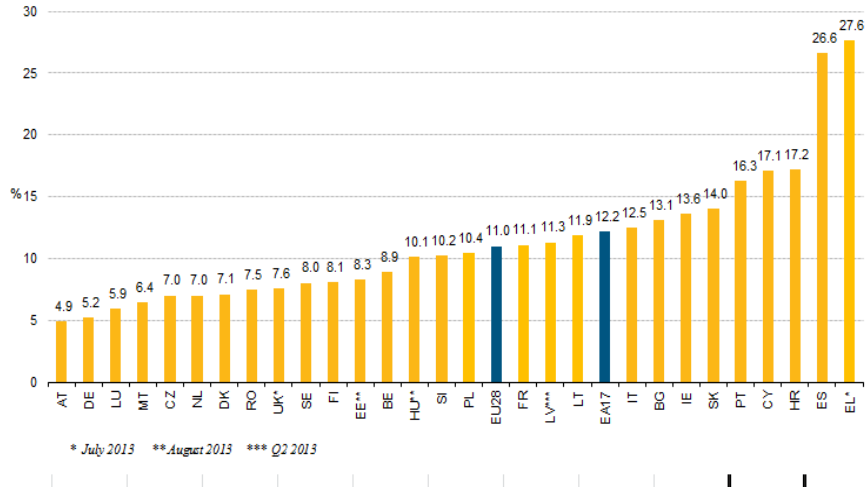

Arbetslöshet för medlemsstater i EU. Säsongsjusterad. (Eurostat)

Siffror för medlemsländernas offentliga skulder i relation till BNP målar en motsvarande bild, där skuldsättning och arbetslöshet har ett positivt samband. Skuldnivåerna i flera medlemsstater har nått extrema nivåer som reformpaket med åtstramningar inte förmått hantera. EU har blivit en delad union med kraftigt differentierade finanspolitiska förutsättningar.

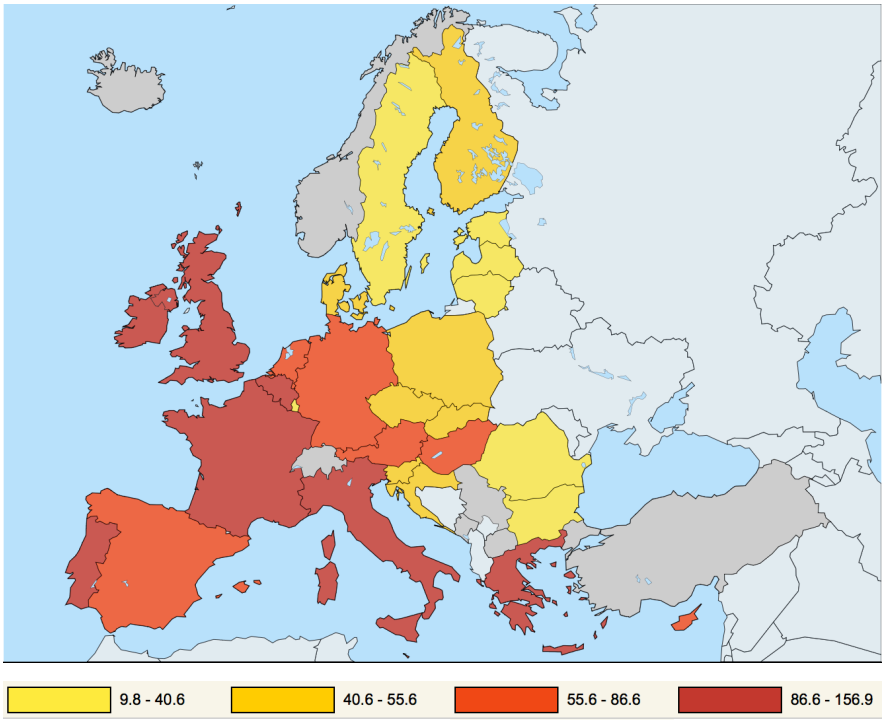

Skuldsättning som procentuell andel av BNP. (Eurostat)

PROBLEMBILDEN

Joseph Stiglitz har sammanfattat de ekonomiska reformerna på följande sätt:[2]
”Överdriven åtstramning har haft den förutsägbara (och förväntade) effekten depressioner och lågkonjunkturer – till den punkt där hela Europa förväntas ha negativ tillväxt. BNP har, liksom skatteintäkterna, minskat och de förväntade förbättringarna i de offentliga finanserna har inte förverkligats. Offentliga skulder som andel av BNP har tvärtom ökat. Med tanke på den långa historien av brister hos sådana åtgärder borde det gått att förutse.”

Situationen i Europa förändras snabbt. För ett år sedan stod EU på randen till kollaps. Ännu finns hot om länder som lämnar

[2] Joseph Stiglitz, Ekathimerini, 2013, http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite3_1_01/01/2013_476546

unionen, eller ett ekonomiskt läge som göder nya kriser. Att åtstramningar i kristid riskerar att orsaka ytterligare kriser visade 1930-talet med all önskvärd tydlighet.

I dag är läget ett annat, därmed också svaren.

EU har visserligen försökt tillämpa strukturella åtgärder, men ännu utan framgång. I den ekonomiska debatten finns också en tendens till att blanda samman kort- och långsiktiga åtgärder. Ska reformer vara verkningsfulla är det viktigt att förstå omfång och effekt.

Genomförda reformer

– Stabilitets- och tillväxtpakten

– Finanspakten

– Europeiska stabilitetsmekanismen

– Europluspakten

– Räddningsplaner om 600 miljarder euro i form av lån till Grekland, Irland, Portugal, Spanien och Cypern

– Stöd till betalningsbalansen i Ungern, Rumänien och Lettland till ett belopp om 50 miljarder euro

– ECB:s injektion av 1 000 miljarder euro i det europeiska banksystemet och likviditetsgaranti i fasta priser och obegränsad mängd.

Interndevalvering, minskade lönekostnader och därmed försvagad köpkraft, har skett i Spanien, Portugal, Grekland och Irland, men inte i Italien och Frankrike, något som förbättrat den externa balansen i de respektive länderna. De reformer som EU hittills genomfört är i första hand kortsiktiga, med ett par undantag. Särskilt riktade stödplaner och penningpolitiska injektioner saknar medellånga perspektiv. Även om riskerna spridits något förblir eurozonens fundamentala problem olösta.

ASYMMETRISKA EKONOMIER

Inför den svenska folkomröstningen om euron 2003 gick kritiken till stor del ut på att Europa inte var ett så kallat optimalt valutaområde, det vill säga att ekonomierna var för olika för att kunna dela penningpolitiska institutioner. Idén var – och är – att Europas ekonomier är för olika för att kunna passa in under ett penningpolitiskt paraply, med enhetliga räntor och en gemensam centralbank. Paul Krugman, nationalekonom som bland annat mottagit ekonomipriset till Alfred Nobels minne, menar att det är

en av huvudförklaringarna till att det europeiska projektet slits isär:[3]

”Skaparna av euron ignorerade allt ekonomer sagt om optimala valutaområden. Tyvärr visade det sig att teorin i huvudsak hade rätt och att det var fel att underskatta problemen med en gemensam valuta. Och nu tar teorin ut sin hämnd.”

Utvecklingen går att tolka på två sätt. Antingen är det ett lackmustest på EMU:s misslyckande och svaret är en återgång till nationella valutor. Kanske till och med en avveckling av EU:s överstatliga inslag. Synsättet har dock flera problem. För det första kvarstår frågan om hur gemensamma problem som respektive land ensamt inte förmår hantera ska lösas. Och även om EU skalas ned i mellanstatlig riktning och diskuterar gemensamma problem – miljö, rörlighet et cetera – blir en union utan faktiska verktyg inte mer än en papperstiger med ihåliga institutioner. Vad vi då får är ett läge där marknaden, kapitalismen, fortsätter agera på en supranationell nivå, medan politiken drar sig tillbaka, kapitulerar, inför uppgiften.

En annan tolkning delar den grundläggande analysen men presenterar ett radikalt annorlunda svar. Eurozonens misslyckande innebär nämligen inte att idén om mer Europa nödvändigtvis är död. Snarare är det ett bevis för vad anhängare av en mer demokratisk union av federalt snitt varnade för när euron infördes. En penningpolitik med gemensam centralbank utan motsvarande finanspolitiska inslag är dömd att misslyckas. Liksom felvänd.

Det hänger också samman med en övertro till penningpolitiken i allmänhet och räntesättning i synnerhet. Ekonomisk politik handlar om att tillämpa flera verktyg för att åstadkomma önskad förändring. Att begränsa sig till penningpolitik blir lite som att öppna ena halvan av verktygslådan, men inte den andra.

Med andra ord har eurozonen haft en gemensam penningpolitik, med gemensam styrränta, men lämnat finanspolitiken till respektive medlemsstat. Resultatet: En bristande ansvarskedja och diskrepans mellan olika delar inom unionen.

I den ekonomiska debatten framställs det ofta medvetet som att Europas kris har objektiva, vetenskapliga, lösningar med grund i forskning. Den enda vägens politik, om man så vill. I själva verket är det precis tvärtom.

Avsaknaden av institutioner som diskuterar och agerar på den finanspolitiska planhalvan har förskjutit diskussionen om EU:s framtid, från ideologi, idéer och politik till tjänstemanna- och expertstyre. Politiken har trängts undan.

---

[3] Paul Krugman i ett tal till NBER Macroeconomics Annual Conference, 2012

Delvis går det att förklara med att EU saknar en politisk offentlighet som involverar medborgarna. Vad som sker i Bryssel saknar i regel koppling till människors vardag. Europas politiska och ekonomiska eliter är i någon mån sammankopplade via medier som The Economist, International Herald Tribune, Financial Times et cetera. Motsvarande kanaler för allmänheten saknas ofta, eller är åtminstone begränsade.

Vad vi ser är ett Europa som haltar på ett ben. Idén med bankunion är ett steg i rätt riktning, men saknar folkligt stöd och institutioner och aktörer i ett sammanhållet politiskt ramverk. Att bygga institutioner utan mekanismer för ansvarsutkrävande kommer långsiktigt urholka legitimiteten för projektet.

Samtidigt är det viktigt att förstå att de ekonomiska recepten måste förändras när konjunkturen gör det. För en vänster som är intresserad av att förskjuta samtalet från dagens fokusering vid åtstramningar och monetarism krävs lyhördhet och principfasthet. Underskottsinvesteringar under kristid måste övergå i fokus på sunda finanser och inbyggda bromsar vid högkonjunktur.

Stimulanser och expansiva åtgärder under lågkonjunktur är inget permanent tillstånd, snarare ett sätt att kombinera kort- och långsiktiga mål när krisen är som djupast. Keynes var tydlig med att kriser är extraordinära situationer som kräver stora stabiliseringsåtgärder för att stimulera konsumtion, medan normal konjunktur kräver sparsamhet och vaksamhet mot överhettning. Annorlunda uttryckt: En progressiv ekonomisk politik ska inte kunna porträtteras som slösaktig och oansvarig. Tvärtom: Den ska finansiera sig själv över tid.

I dag finns en tydlig skiljelinje mellan inrikespolitik, ”riktig” politik, och EU-politik, något utanför den egna maktsfären. En av krisens konsekvenser har varit att debatten om Europas framtid helt lagts på is. I synnerhet vänsterpartier har snarast hänvisat till EU och Europa som någonting annat, en faktor som påverkar men som inte påverkas av politik. De enda partier som framgångsrikt förmått knyta samman den lokala politiken med vad som händer i Europa är de populistiska och högerextrema. Berättelsen är då att den nationella framgången hotas av europeisering och i förlängningen islamisering. Den progressiva motberättelsen saknas däremot helt.

UPPGIFTEN

Historien om socialdemokratin i Europa är också historien om nationalstatens cementering och framväxt. Politiker har varit vana vid att regera inom en nationell kontext, med en nationell verktygslåda. När spelplanen skiftar och kapitalet avterritorialiseras och globaliseras står politiken fortfarande kvar och stampar på en nationell arena.

Att bedriva politik har varit samma sak som att genomföra reformer inom landet, för landet. Allt annat har varit utrikespolitik. I dag saknas det mekanismer som skapar ett ömsesidigt beroende mellan EU:s medlemsstater. Ansvarskänslan sinsemellan är minimal, solidariteten än mindre.

Behovet av institutioner med inflytande bortom nationalstaten har aldrig varit större. Samtidigt är förtroendet för exempelvis EU eroderat.

När eurokrisen slog till med full kraft använde exempelvis Fredrik Reinfeldt det som intäkt för nationella framgångar. ”Vi står starka i ett stormigt hav”. Med andra ord: Vi är lyckade, andra misslyckade. Sverige var inte ensamt om att uppfatta det som att krisen berörde andra medlemsstater.

Trots fördrag och revideringar av EU:s uppgift är unionen i grunden vägledd av det nationella egenintresset. Vad vi har är en ekonomisk union, inte en verkligt politisk.

Enda sättet att förhindra framtida kriser och samtidigt knyta medborgarnas öden närmare varandra är förändringar som knyter medlemsstaterna närmare. Lösningen är inte splittring, urholkning. Den är förtätning och demokratisering.

EU är i sig ett erkännande från Europas nationalstater om att det finns områden som de inte kan lösa var för sig – politiker är inte längre förmögna att helt styra inom ländernas gränser. I ekonomiska termer är externaliteterna så pass många och svårhanterliga att det är omöjligt att identifiera och hantera dem i respektive nationalstat. Men insikten tycks inte ha nått beslutsfattare som ännu håller fast vid utdaterade ekonomiska doktriner inom ramen för den nationella illusionen.

Behovet av institutioner med inflytande bortom nationalstaten har aldrig varit större. Samtidigt är förtroendet för exempelvis EU eroderat (Hix, 2008, 15f). De senaste decennierna har allt fler beslut avpolitiserats och professionaliserats. Det skapar beslut som inte är produkten av bredare sociala intressen, snarare särintressen. Då är risken dessutom stor att icke-transparenta

intressen, exempelvis kapitalstarka lobbyistgrupper, påverkar beslut bortom väljarnas kontroll.

I *What's Wrong with the European Union and How To Fix It* kopplar Simon Hix EU:s legitimitetsproblem och demokratiska underskott med bristen på politiska, ideologiska, debatter inom EU:s organ (Hix, 2008). Han argumenterar för att det inte är EU i sig som har lågt förtroende, snarare är det ett uttryck för bristande maktkanaler mellan medborgare och institution. En tydligare politisk offentlighet skulle öka det mediala intresset och engagera fler.

Statsvetaren David Held kallar fokuseringen på nationalstaten som naturlig utgångspunkt för politiskt beslutsfattande ”problematisk”. (Held, 1997: 411) Han menar att varje form av beslutsfattande måste omprövas med omvärlden:

”I en värld där allt tätare ömsesidiga beroenden inom och mellan världsdelar finns det skäl att allvarligt ifrågasätta hur pass konsekventa, livskraftiga och ansvariga de nationella beslutsorganen är.”

Även om globaliseringen varit ständigt pågående – om än skiftande i intensitet – är de senaste decenniernas framväxt av ett globalt ekonomiskt system utanför varje enskild stats kontroll unik och häpnadsväckande.

Held förespråkar en reglering av världsekonomin i ett antal ”noder”, exempelvis EU, USA och Stillahavsområdet. Motsättningen mellan idén om en suverän stat och vår tids ekonomiska faktum är helt enkelt olöslig, enligt Held.

Framför allt har det blivit övertydligt att EU:s nuvarande institutioner inte fungerar i krissituationer, där förtroendet medlemsstaterna emellan brister. Det saknas helt enkelt inbyggda mekanismer för att klara interna och externa chocker. Verktygen för att hantera och motverka marknadsmisslyckanden är obefintliga eller svaga.

Maastrichtavtalet och stabilitets- och tillväxtpakten fungerar väl under normala omständigheter, men när finans- och skuldkrisen slog till saknades verktyg. Med andra ord när insatser och stabilitet verkligen behövdes. Skuldkrisen har därmed blottlagt såväl institutionella som konkreta brister i unionens nuvarande ramverk. Svaret från Europas politiker var den så kallade finanspakten, en mellanstatlig överenskommelse som skrevs under av 25 av EU:s stats- och regeringschefer 2012. Huvudpunkterna i fördraget är:

- *euroländerna ska ha ett medellångt budgetmål där budgetunderskottet över en konjunkturcykel som högst får vara 0,5 procent av BNP. Om ett euroland avviker från budgetmålet ska en automatisk korrigeringsmekanism aktiveras. Senast ett år efter fördragets ikraftträdande ska dessa föras in i euroländernas nationella lagstiftning så att reglerna respekteras och implementeras i den nationella budgetprocessen.*
- *en större grad av automatik ska införas i stabilitets- och tillväxtpaktens underskottsförfarande*
- *det ska hållas eurotoppmöten minst två gånger per år och icke-euroländer som ratificerat fördraget ska bjudas in till dessa toppmöten minst en gång per år.*

Fastän finanspakten innehåller viktiga komponenter för att tydligare utkräva ansvar och förbättra förtroendet för eurozonen behövs ytterligare reformer av strukturell karaktär. Det politiska maktspelet och högerns dominans trumfar i dagsläget behovet av långsiktiga förändringar.

Just själva det faktum att de länder som omfattas av den gemensamma valutan saknar självständiga valuta- och räntemekanismer understryker behovet av finanspolitiska alternativ. Och eftersom dessa inte kan genomföras på nationell nivå krävs supranationella, överstatliga, lösningar.

Ett uppenbart problem som uppstår inom EU är hur arbetskraften formellt är rörlig länderna emellan, men saknar sociala rättigheter och faktiska möjligheter. Ofta är det omöjligt att konvertera eller överföra pensionsförsäkring och andra förmåner över gränser.

I makroekonomiska termer är EU:s största brist över konjunkturcyklerna att det saknas konsumtionsutjämning över konjunkturcykler, eller annorlunda uttryckt: automatiska stabilisatorer liknande den svenska a-kassan. Fallet i konsumtion, investeringar och potentiell tillväxt blir inte lika djupt då transfereringar och andra system delvis kompenserar. De privata alternativ som funnits har heller inte varit tillräckliga, då chocker som drabbar ett enskilt medlemsland sprids till den internationella ekonomin. Under lågkonjunkturer tenderar kreditmarknader dessutom att frysa upp, vilket ytterligare förstärker krisens effekter.

Svårigheten för ett enskilt medlemsland att föra en självständig

finanspolitik, vilket diskuterats tidigare, i kombination med externa marknadsrisker omöjliggör ofta kontracykliska åtgärder. Alltför stora avvikelser i ett enskilt medlemsland riskerar i nuläget, vilket fallen Grekland och Spanien illustrerar, hela unionens ekonomiska framtid.

Olika former av riskdelningsmekanismer diskuterades redan vid EMU:s första stapplande steg mot slutet av 1970-talet. Tyvärr utmynnade det aldrig i konkreta reformer, något vi ser följderna av i dag.

Asdrubali med flera konstaterar i en forskningsrapport från 1996 [referens] att 75 procent av USA:s finansiella chocker kompenseras av:

a) skatte- och bidragstransfereringar från federal till delstatlig nivå (13 procent)
b) kapitalmarknader (39 procent)
c) kreditmarknader (23 procent)

Den som enkom pekar ut euron som förklaring bakom eurokrisen blundar för de verkliga bristerna i EU:s institutionella system.

Erfarenheterna från USA bekräftas också i annan forskning (Melitz, 1999, och Zumer, 2002). I dagsläget kompenseras inte stora delar av de chocker som Europa råkar ut för, utan de tillåts i många fall dra ned ekonomin i en onödigt låg konjunktur. Chockerna fortplantar sig genom det ekonomiska systemet under förutsättning att de inte möts av kontracykliska åtgärder. Under normal konjunktur gäller det 66 procent av chockerna, medan frysta kreditmarknader gör att siffran är 78 procent under lågkonjunktur och 88 procent under depression.

Finans- och skuldkrisen i Europa bekräftar bilden. Hela 76 procent av de finansiella chockerna saknade proportionerliga kontracykliska åtgärder.

Historiskt har det varit möjligt att förhindra konjunktursvängningars verkningsgrad. I dag är det svårare. Snabba växlingar och ett finansiellt system som är betydligt kortsiktigare, mer spekulativt, grumlar beslutsfattares och bedömares kristallkulor. Möjligheten att bemöta risker är inte helt oväntat därefter. Kreditmarknader är dessutom inte anpassade för asymmetriska chocker.

Den som enkom pekar ut euron som förklaring bakom eurokrisen blundar för de verkliga bristerna i EU:s institutionella system. Om bara medlemsstaterna kunde reglera räntan enskilt

skulle krisen inte bli lika allvarlig, resonerar de. Argumentationen haltar dock. Huvudförklaringen ligger snarare i att penningpolitiken inte räcker; EU behöver finanspolitiska instrument för att tackla kriser. Det finns en alltför stark tro på penningpolitiken som stabilisator och ett glapp mellan eurozonens ramverk och medlemsstaternas och unionens faktiska förmåga till expansiv politik.

Samma resonemang gäller i så fall också inom länder. Luleå kommun behöver möjligen en högre ränta och appreciering av valutan medan Västerås kommun behöver det motsatta. Men det är inte ett argument i sig för att avveckla Riksbanken. Snarare är det beviset på att penningpolitiken inte ensamt kan vara instrument för att hantera cykler och chocker. Därför finns finanspolitiken.

Ända sedan 1980-talet har det funnits en vilja inom delar av ekonomkåren att professionalisera, vetenskapliggöra, ekonomin som studieobjekt. Formler, samband och kausala förhållanden snarare än fallstudier och kritiska resonemang har framhållits. Det har i sin tur spillt över på politikens syn på ekonomin. Där områden tidigare varit föremål för ideologiska debatter har de på senare år tagits för givna. Politiken äger inte längre ekonomin, ekonomin har blivit sin egen beslutsfattare.

Vinnare på synsättet är partier till höger på det politiska spektret. Vad vänstern måste göra är våga ifrågasätta ekonomins grundbultar och bryta upp de starka normer som kringgärdar fältet. Först då är det möjligt att åstadkomma en kritisk och konstruktiv debatt om ekonomiska reformer.

MÖJLIGA REFORMER

Avsnittet nedan innehåller exempel på möjliga reformer för Europa. Ansatsen är tudelad. EU behöver både finansiella och politiska reformer för att kombinera ekonomisk stabilitet och legitimitet bland medborgarna. Dessutom kräver flera av reformerna förändrade beslutsstrukturer för att kunna genomföras och vara effektiva. Förslagen nedan är långtifrån heltäckande, snarare är de tänkta att väcka en diskussion om hur vänsterns ekonomisk-politiska verktygslåda ska fyllas de kommande åren.

Stimulanser och skattereformer

Stimulanser kan anta en rad olika former, exempelvis skattesänkningar eller ökning av offentliga utgifter. Sänkningar av skattesatser är ofta verkningslösa om syftet är att stimulera ekonomin – de läcker ut i sparande alternativt avbetalning av skulder och lån. Den optimala kombinationen för en eurozon i lågkonjunktur vore en selektiv beskattning på förmögenheter och/eller högre inkomster i kombination med stimulanser. Den sneda inkomstfördelningen i Europa talar för att en ökad progressivitet i skatteskalan inte skulle verka störande i ekonomin (IMF, 2013).

Robert J Shiller, Nobelpristagare i ekonomi, menar att Europas kris inte bara är ekonomiskt osund, utan också får allvarliga konsekvenser för den sociala sammanhållningen. Framväxten av högerextrema, ibland nazistiska, partier understryker analysen. De ideologiskt motiverade nedskärningarna och späkningen av Europa förs fram som moraliska, för att återställa förtroendet. I själva verket talar mycket lite för att det fungerat. Skadeverkningarna har inte bara drabbat ekonomierna, de har också skakat demokratins funktionssätt i grunden. En robust ekonomi, där alla tar del av dess välstånd, är ett viktigt värn för öppenhet.

IMF lanserade nyligen rapporten ”Fiscal Monitor – Taxing Times”, som innehåller flera intressanta resonemang om potentiella skattereformer. De krisdrabbade länderna måste hitta modeller för att öka skatteintäkterna och långsiktigt balansera respektive budget, menar rapportförfattarna.[4] Insikten är viktig. Åtstramningarna i Europa har med all önskvärd tydlighet bevisat att det krävs en ny ekonomisk politik för att få bukt med skulder som andel av BNP, utan att äventyra den kort- och medellånga återhämtningen.

”I många avancerade ekonomier existerar möjligheten att öka intäkterna från de högsta skikten i inkomstfördelningen. [..] Och det finns goda argument för att markant höja fastighetsskatter.”

Rapporten är särskilt välkommen mot bakgrund av att IMF:s lånepaket historiskt villkorats med dogmatiska, nyliberala ekonomiska reformer. (Krugman, 2003: 44). Liksom inom ekonomiforskningen i stort verkar även IMF:s policymakare ompröva tidigare ekonomiska antaganden. Dess förslag delar snarare keynesianska än neoklassiska drag.

Ett av förslagen innehåller en skatt på finansiella transaktioner,

[4] ”Fiscal Monitor – Taxing Times”, IMF, 2013

baserat på forskning av Thornton Matheson (Matheson, 2011). En finansiell skatt har två fördelar: den möjliggör stora intäkter med mycket låga marginaleffekter; den fungerar som en hämsko mot snabba växlingar och spekulativa excesser i det finansiella systemet. Inkomsterna skulle exempelvis kunna användas till kontracykliska investeringar i unionen, såsom infrastruktur. Enligt Mathesons egna beräkningar skulle en transaktionsskatt om 0,5–1 procent på de fyra största valutorna inbringa 130–260 miljarder kronor årligen. Det motsvarar 0,05 procent av världens sammanlagda BNP. En avgift om en procentenhet på globala aktier, värdepapper och derivat beräknas inbringa 0,4 procent av världens BNP. Potentialen för implementering i EU är därmed enorm.

Författarna till ”Fiscal Monitor – Taxing Times” diskuterar också möjligheten att ta ut en engångsskatt på allt kapital. IMF:s ekonomer räknar med att för att få ned skulderna i Europa till den nivå som gällde mot slutet av 2007 skulle det krävas en engångsskatt på 10 procent på samtliga hushåll med nettoförmögenhet.

- *Höjda förmögenhetsskatter i kombination med stimulanser*
- *Europeisk lyxskatt om tio procent som en engångsåtgärd*
- *En europeisk stimulansfond där graden av finansiering varierar över konjunkturcykler*
- *Mer flexibelt finanspolitiskt ramverk som tar hänsyn till konjunkturcykler*
- *Stränga regler för finansiellt sparande när konjunkturen vänder*
- *Skatt på finansiella aktiviteter*
- *Normerande EU-nivå på fastighetsskatter för kontinuerliga inkomster och som broms mot spekulation och överhettning*
- *Mer specifik beskattning av miljöskadliga beteenden på producentsidan*
- *Ökat samarbete mot skatteplanering*

Internalisera risker

En externalitet är en ekonomisk transaktion som påverkar tredje part, exempelvis negativa miljöeffekter som en följd av industriell produktion. Externaliteter beror ofta på ett marknadsmisslyckande,

där en oreglerad marknad inte uppnår en samhällsekonomiskt optimal resursanvändning. Genom att införa skatter, avgifter, regleringar eller subventioner som motsvarar värdet av de externa effekterna kan marknadsaktörer tvingas ta hänsyn till dem. De externa effekterna sägs då bli internaliserade.

Modeller för att internalisera externaliteter brukar vanligen användas på konkreta samhällsproblem, exempelvis miljöfarliga utsläpp och tobak. Men samma princip gäller också för mer abstrakta risker i samhällsekonomin. Progressiva principer som gäller inom länder kan överföras och anpassas till transnationella reformer.

En intressant modell för Europa hade varit finansiella ramverk för riskdelning, finansierat via centralnivå. Beräkningar från Furceri och Zdzienicka (2013) visar att en överstatlig finanspolitisk stabiliseringsmekanism, finansierad via 1,5–2,5 procent av BNP, skulle tillåta en omfattande stabilisering liknande den i federala Tyskland eller i USA. Hammond och Von Hagen (1995) har fört fram ett antal principer för optimala stabiliseringsmekanismer:

- *Mekanismen ska vara enkel och automatisk för att öka transparens gentemot medborgare och minska möjligheten till strategiska beteenden.*
- *Finansieringen av stabiliseringsfonden ska vara icke-regressiv.*
- *Överföringar från fonden ska vara tillfälliga. De ska enbart användas för att försäkra mot tillfälliga chocker.*
- *Överföringar ska vara en funktion av en serie av chocker utan inbördes korrelation, något som minskar risken för manipulationer från enskilda medlemsstater och därigenom moral hazard-problematik.*
- *Modellen ska förmå neutralisera stora delar av chocken. Annars riskerar kostnad för implementering att överväga eventuell nytta.*

En modell enligt ovan skulle med förhållandevis små överföringar från medlemsstaterna försäkra unionen från allvarliga chocker. De mekanismerna är enligt aktuell forskning långtifrån lika effektiva som motsvarande modeller i mer federala system,

såsom Tyskland och USA. Systemet skulle dessutom fungera som automatisk stabilisator, oberoende av vilken del av unionen som drabbats av chocken till att börja med. Finessen med systemet är också att den ökar möjligheten till politisk implementering, då samma länder inte alltid kommer att vara nettomottagare. Acceptansen bör därför vara större jämfört med modeller som systematiskt gynnar enskilda medlemsstater.

Reformer i det finansiella systemet

Strax efter signeringen av Versaillesfördraget efter första världskriget släppte Keynes boken *Fredens ekonomiska konsekvenser*, där han bland annat resonerade om hur de tyska återbetalningsvillkoren både skulle resultera i depression och politisk och social instabilitet. Att skakiga ekonomier hänger samman med en oviss, ofta odemokratisk, utveckling är väl känt. När ett enskilt företag eller en individ har ett problem är det vanligen isolerat. När detsamma gäller ett helt land påverkas desto fler.

Jämförelserna mellan depressionen på 1930-talet och den finans- och skuldkris som inleddes 2008 har varit många. Trots goda intentioner har det ibland funnits en tendens att dra stora växlar på ytliga likheter snarare än verkliga. Men det finns ändå viktiga insikter att tillämpa i dag. En sådan är principer för finanssystemet i allmänhet och banksystemet i synnerhet.

Dagens finanssystem rymmer en övertro på snabba och innovativa pengar, snarare än produktiva och långsiktiga näringar. Den stora depressionen i USA tvingade fram ett intellektuellt samtal om hur det finansiella systemet kunde göras säkrare. Resultaten blev omfattande reformer av bankerna år 1933 och 1935, liksom Chicagoplanen och inte minst Keynes bidrag till den moderna ekonomiska forskningen. Förhoppningarna att Europas skuldkris skulle resultera i ett motsvarande paradigmskifte var därför stora, men har ännu inte resulterat i att nyliberala dogmer tappat mark.

Chicagoplanen åtnjöt starkt stöd bland dåtidens ekonomer, främst för att den var enkel och hade inbyggda säkringar mot systematiska fel och konjunkturella överslag.

Huvuddragen i Chicagoplanen kan sammanfattas i tre punkter:

- *Skapa en tydlig brandvägg mellan bankernas monetär- respektive kreditfunktioner.*
- *Alla insättningar ska till fullo garanteras av offentliga reserver*

- *Kredit ska inte finansieras genom att skapa insättningar ur tomma intet.*

Problemet med dagens banksystem är att det uppmuntrar skadligt risktagande, där många av aktörerna hamnat långt bortom marknadens ursprungliga syfte och uppdrag, att skapa pengar genom lån. I själva verket är det i dag alltför lätt för banker att starta en lånekarusell, med allvarliga konsekvenser för ekonomin i stort. Tidigare grundbultar inom banksektorn såsom kreditvärdighet, sunda balansräkningar och verkliga depåer har ersatts av kortsiktighet och gränslöshet.

Modellen har framför allt sex fördelar:

- *Dramatisk minskning av offentliga skulder.*
- *Dramatisk minskning av privata skulder, hushållens skulder.*
- *Pengar är helt säkra då värdet inte beror på hur privata skulder utvecklas.*
- *Kreditproblem har därmed ingen effekt på säkerheten i betalningssystemet.*
- *Lägre räntor på grund av lägre skuldnivåer.*
- *Lägre kostnader för övervakning av det finansiella systemet.*
- *Bättre kontroll över konjunkturcykler som drivs av bankernas utlåning.*
- *Lättare att förhindra kreditkaruseller.*
- *Ingen risk för likviditetsfällor, det vill säga att centralbanken förlorar möjligheten att stimulera ekonomin genom att öka penningmängden och/eller sänka räntan.*

Skuldamnesti och omfördelning

När berättelsen om krisen ska skrivas är den enskilda statens överbelåning ofta i centrum. Landet i fråga har varit för ansvarslöst, inte insett ekonomins naturliga begränsningar. I själva verket består varje transaktion av en långivare och en låntagare, varav den förstnämnda sällan bär skulden när krisen väl inträffar.

Ett grundläggande problem med vår tids ”skuldmarknad” är att den premierar riskbeteenden, i kombination med att skuldsättning är ett lönsamt ekonomiskt beteende.

Vi har ett system som gynnar utlånare och minimerar risker, med aktörer som hela tiden kommer att närma sig överbelåningens gräns. Krisens gnista är de extrema riskerna, dess bränsle är en övertro på att marknaden ska korrigera misslyckandet. Den bakvända logiken skapar en destruktiv *moral hazard*-problematik

där alltför många finansiella aktörer kan ta stora risker utan att bära dess kostnader.

Dessutom är samma kreditinstitut som ska granska finansiella aktörer knutna till ägare på samma marknad. Därmed är det mer eller mindre omöjligt med en opartisk genomlysning och objektiv information om faktiska förhållanden.

Kopplat till skuld vore det också intressant med olika former av försäkringar mot förändringar i ränta och växelkurs liksom bankrutt. Världsbanken har redan ramverk för att skydda bolag och aktörer mot nationaliseringar. Liknande modeller skulle väl kunna tillämpas inom EU.

Pierre Pâris och Charles Wyplosz, forskare vid policynätverket Vox, har skissat på en lösning för att eliminera skulderna i de hårdast drabbade medlemsstaterna. Problemet i dag är att Europeiska centralbanken inte har förmåga att gå i god för offentliga skulder, något som förvärrat skuldkrisen (De Grauwe, 2011). Dess roll behöver utökas. Elimineringen av skulder sker i två steg:

1. ECB köper obligationer från ett enskilt land
2. Obligationerna växlas sedan mot ett permanent, räntefritt, lån om samma belopp

Mekanismen innebär att räntan för skulderna delas mellan unionens medlemsstater. Och för att undvika moral hazard-problematik krävs tydliga regler för finansiell stabilitet och långsiktigt sund budgetkontroll. EU kan exempelvis upprätta en form av ansvarskontrakt som följer med skuldväxlingen.

Nyckeln till en europeisk beslutsmodell som skiftar fokus från odemokratiska förhandlingar och paralysering under kristid är att sträva efter omfördelning medlemsstaterna emellan. Det är eftersträvansvärt av normativa och sociala skäl, men också det bästa sättet att åstadkomma en symmetrisk marginalnytta i beslutsprocessen. Överföringar från nationell till övernationell nivå blir då inte en fråga om att flytta makt uppåt, utan om en nyttoöverföring som kommer alla till del.

Tankesättet är inte helt olikt det som gäller för många av världens välfärdssystem. För att förmå finansiera kostsam välfärd krävs en legitimitet bland befolkningen. De flesta måste helt enkelt känna att den relativt höga skatt som betalas ger något tillbaka. Att mervärdet överstiger kostnaden. På så sätt är det möjligt att åstadkomma något som är både självfinansierande och omfördelande – samtidigt som det går att bygga en politisk

majoritet för innehållet.

Modellen syftar till att förverkliga dessa principer på en europeisk beslutsnivå. Trots att somliga medlemsstater är nettomottagare, andra nettobetalare, går det att etablera en form av solidariskt beroende på frivillig grund.

Institutionella reformer

Davide Furceri & Aleksandra Zdzienicka, ekonomer och forskare vid Internationella valutafonden, IMF, har studerat effekter och eventuella fördelar av riskdelningsmekanismer genom att studera 15 euroländer mellan 1979 och 2010. Deras slutsats är att en riskdelningsmekanism i dagens EU skulle ha betydligt lägre effektivitet jämfört med mer utvecklade federationer, exempelvis USA. De menar i stället att enda sättet att försäkra eurozonen från framtida chocker är en överstatlig riskdelningsmekanism, där medlemsstaterna delar både ansvar och finansiering.

Det räcker alltså inte att införa reformer enligt ovan i EU:s nuvarande kostym. EU står inför valet mellan mer eller mindre Europa. Mer Europa skulle kräva någon form av solidaritetsprincip för skulder, ett europeiskt banksystem med gemensam översyn, gemensam insättningsgaranti, en tillväxtstrategi för att ersätta den tillväxtfientliga åtstramningsstrategi som dominerat de senaste åren och finanspolitiska instrument för att utöka unionens ekonomiska verktygslåda.

EU kan inte enbart vara ett ekonomiskt samarbete, ett utökat frihandelsavtal, utan lika mycket ett politiskt och demokratiskt dito. I dagsläget fattar EU huvudsakligen beslut genom medbeslutande, där ministerrådet – bestående av representanter från de 28 EU-ländernas regeringar – tillsammans med Europaparlamentet måste godkänna all lagstiftning.

Kommissionen är det organ som lägger lagförslag, som delvis utvärderas utifrån vissa parametrar. Nationella parlament kan lägga in veto till förmån för att ärendet behandlas lokalt i stället för på EU-nivå. Om ministerrådet och parlamentet inte kommer överens om ändringarna behandlas ärendet ännu en gång. Parlamentet har möjligheten att stoppa ett lagförslag om samsyn med ministerrådet inte uppnås.

Kan de då inte enas medlar en förlikningskommitté för att åstadkomma en kompromiss. Både rådet och parlamentet kan stoppa lagförslaget under denna sista behandling.

Eftersom själva den institutionella maktlogiken är konstruerad till medlemsstaternas snarare än Europaparlamentets favör påverkar det också möjligheterna till kraftfulla åtgärder under

perioder av kris och lågkonjunktur. I praktiken kan en röst i ministerrådet fälla en viktig och effektiv reform. De förhandlingar som leds av nationella representanter bakom lyckta dörrar följer vanligen Nashs spelteoretiska förhandlingsmekanism, det vill säga att partnerna strävar efter att maximera den egna vinsten snarare än premiera ett gemensamt intresse.

Jenny Simon och Justin Mattias Valasek lägger fram en rad intressanta idéer för möjligheten att utveckla mer effektiva och proaktiva ekonomiska verktyg. Utgångspunkten är att EU:s nuvarande konstruktion – med en nationell maktlogik – gör att perspektivet måste vara både kort- och långsiktigt. (Simon & Valasek, 2013)

Ansatsen är tvådelad. En mer pragmatisk, realistisk, förändring måste ta sin utgångspunkt i att det är medlemsstaternas egenintresse som driver unionen framåt. Därmed måste också de ekonomiska verktyg som utvecklas ta hänsyn till det och skapa mekanismer som kommer samtliga länder till del.

Men är syftet med EU att också genomföra överstatliga investeringar behöver sannolikt den nuvarande beslutskedjan stöpas om i grunden. Grundidén med det europeiska projektet är att det finns områden som respektive medlemsstat inte förmår lösa eller hantera på egen hand.

De progressiva krafter och partier som vill höja EU:s ambitioner – bortom inre marknad och deklarationer utan innehåll – måste också sträva efter att komplettera nationalstatens politiska arena med en europeisk. Den ostrukturerade förhandlingsmodell som råder inom EU är en källa till både ineffektivitet och obeslutsamhet.

I ett underlag till Europaparlamentet skriver Alessandro D'Alfonso[5] om olika metoder för att stärka EU:s finanspolitiska förmåga. Rapporten sammanfattar svårigheterna att genomföra reformer inom ramen för EU:s nuvarande struktur. Alldeles i slutet nämner D'Alfonso, i förbifarten, att det finns ett annat perspektiv som innehåller skapandet av en ny politisk offentlighet. Analysen liknar den som Jürgen Habermas lägger fram:[6]

"Den övervägande majoriteten av de som för närvarande är motståndare eller tveksamma [till europeisk integration] kan bara vinnas om Europaprojektet befrias från bleka abstraktioner som administrativa åtgärder och tekniska diskurser. Med andra ord: Ett Europa som politiseras." (Habermas, 2001: 55)

Nya beslutsformer på överstatlig nivå väcker viktiga frågor om

[5] "Rationale behind a euro area 'fiscal capacity' – Possible instruments including a dedicated budget", Library of the European Parliament, 2013

förhållandet mellan EU och dess medlemsstater. Vem beslutar om utgifter? Hur hanteras obalansen mellan inkomster och utgifter? Hur avgörs ansvar och begränsning? Hur bedömer vi kreditvärdighet? Robert Bird vid Universitetet i Toronto argumenterar för en princip om *matchning*, där reformer som gynnar alltid motsvaras av reformer som finansierar. På så sätt garanteras decentraliserade och förankrade beslut i hela kedjan. (Bird, 2003)

Här följer exempel på hur ett mer demokratiskt EU med större finanspolitiska muskler skulle kunna se ut:

- *Ett parlament bestående av direktvalda ledamöter med partigrupper som är lösare jämfört med de nationella.*
- *Ett parlament med ansvar för budget och beskattning.*
- *Ett organ med representanter från respektive medlemsstater som tillsammans med Kommissionen delar den traditionella presidentens funktion mellan sig.*
- *En beslutskedja som är kraftigt decentraliserad och följer subsidiaritetsprincipen, det vill säga att frågor ska lösas och hanteras på så lokal nivå som det är möjligt och effektivt. EU ska följa en princip om minsta möjliga gemensamma nämnare.*
- *Avskaffad jordbrukspolitik, slopade tullar och subventioner.*

SAMMANFATTNING

Aldrig tidigare har så stor del av de avgörande besluten fattats utom räckhåll för nationella politiker. Vår tids ekonomiska kriser, i synnerhet den europeiska, är till stor del en produkt av att finanssektorn dikterat villkoren för vad som är politiskt möjligt. Samma marknad som skulle skapa välståndet som folkvalda skulle omfördela har för länge sedan brutit sig loss och agerar numera på egen hand – oberoende av nationella regeringar. Anledningen är enkel. Den globala kapitalismen har för länge sedan insett att lönsamhet inte stannar vid gränsen, de potentiella vinsterna är helt enkelt för stora.

Problemet är att den ekonomiska globaliseringen inte motsvarats av en politisk. Skuldkrisen i Europa understryker hur små möjligheter respektive nationalstat har att motverka marknadens excesser, liksom EU:s otillräckliga verktygslåda.

Rapporten syftar till att plocka upp några av de viktigaste faktorerna bakom det ekonomiska sammanbrott som skapat en permanent arbetslöshet hos en hel generation och utraderat potentiellt välstånd. En av de viktigaste slutsatserna är att såväl krisen som dess konsekvenser inte var oundvikliga. Politiken har verktyg och möjligheter som både tyglar kapitalismens inneboende destruktiva tendens och minimerar det mänskliga lidande som följer av kriser.

Vi kan. Om vi vill.

Men det förutsätter en uppgörelse med samma ekonomiska teorier som skapat krisen, teorier som för länge sedan spelat ut sin roll som kompasser längs den globala ekonomins rutnät. Nya tider kräver nya lösningar.

Det är uppenbart att Europa behöver omfattande reformer för att hantera växande skulder. Samtidigt måste dess kostnader bäras rättvist. Att skulden enbart faller på låntagaren och att långivaren slipper undan är både orättvist och farligt för det finansiella systemet. Skuldernas risker måste spridas, de största bergen skrivas av och strukturella risker i själva systemet internaliseras. På så sätt skyddar vi både dagens ekonomi från ytterligare chocker – men möjliggör också större välstånd för morgondagens samhälle.

Det räcker inte heller med att sprida och begränsa befintliga skulder och risker. Vi måste också förhindra att de över huvud taget tillåts dominera och skaka hela det ekonomiska systemet. Den grumliga linjen mellan bankernas verksamheter måste tydliggöras. Utlåningar måste garanteras med offentliga medel och bankernas kredit- och monetärfunktioner delas upp.

Ekonomisk politik handlar inte bara om att tygla marknaden. Ett progressivt reformpaket måste innehålla lösningar för att skifta tillväxtens källor, från kortsiktigt och spekulativt till långsiktigt och hållbart. Sociala värden måste garanteras med stimulanser under lågkonjunkturer eller chocker så att dagens mänskliga slöseri inte upprepas. Den generation av européer som i dag inte får chansen att forma sitt liv förtjänar bättre. Större investeringar förutsätter också att EU ges möjligheten att ta ut skatter. Ett radikalt exempel är en engångsskatt på förmögenheter, andra är mer långsiktiga och systematiska. Poängen är att unionens ekonomiska och sociala kapacitet hänger samman. Vi behöver en ny form av marknadsekonomi som möjliggör sociala investeringar – inte trasar sönder samhällen.

Är det inte naivt att tro att det EU som i dag nomineras av högerpartier och tycks beslutsparalyserat ska inleda genomgripande reformer i det finansiella och ekonomiska

systemet? Möjligen. Dagens EU saknar möjligheten att genomföra de reformer som diskuterats. Dagens mellanstatliga modeller och nationalstatliga maktlogik bygger in låsningar som omöjliggör nödvändiga och effektiva reformer. EU är sin egen värsta fiende.

Ska ekonomins funktionssätt och verkningsfält utvecklas och utvidgas måste demokratin också göra det. De beslutsmodeller som i dag skapar en nationell huggsexa om kortsiktiga fördelar måste ersättas av radikal decentralisering och en maktordning där medborgaren är den minsta beståndsdelen. Att nationalstaten inte längre har möjlighet att hantera och lösa allvarliga chocker vet vi med all önskvärd tydlighet. Tiden då nationalstaten var sin egen herre är för länge sedan förbi och den nationella illusion som burit den håller inte längre. Demokratin behöver inte bara utvidgas, justeras. Den måste återuppfinnas på varje politisk nivå. Först då går det att etablera en ny form av suveränitet som bygger på ideologiska skiljelinjer snarare än nationella, och där samma medborgare som berörs av besluten också är med och fattar dem.

Vår tids stora frågor är för viktiga för att överlåta till marknaden. De politiska och ekonomiska hoten mot EU ställer krav på progressiva reformer. Den rörelse som historiskt vunnit mark på att knyta band mellan olika samhällslager och bygga reformprojekt kring kollektiv organisering måste än en gång ta sitt ansvar. För krisen har inte bara skapat ringlande arbetslöshetsköer och krympande välstånd, den har också öppnat dörren på glänt för högerextrema krafter som vill göra hatet och rädslan till politikens främsta riktmärke. Utan motbilder som utmanar rådande dogmer och potentiella hot riskerar Europa att tumla än längre ned i mörkret. Har vi råd att betala priset?

REFERENSER

Asdrubali, Pierfederico et al., "Channels of Interstate Risk Sharing", Oxford Journals, 1996
Benes, Jaromir & Kumhof, Michael, "The Chicago Plan Revisited", International Monetary Fund, 2013
Bird, Robert, "Fiscal Flows, Fiscal Balance, and Fiscal Sustainability", Georgia State University, 2005
D'Alfonso, Alessandro, "Rationale behind a euro area 'fiscal capacity", Library of the European Parliament, 2013
De Grauwe, Paul, "The Governance of a Fragile Eurozone", University of Leuven, 2011
Furceri, Davide & Zdzienicka, Aleksandra, "The Euro Area Crisis: A Need For A Supranational Risk Sharing Mechanism?", IMF, 2013
Habermas, Jürgen, "Why Europe Needs a Constitution"**,** New Left Review, 2001
Held, David, *Demokratimodeller*, Daidalos, 1997
Hix, Simon, *What's Wrong with the European Union and How To Fix It*, Polity, 2008
IMF, "Fiscal Monitor – Taxing Times", International Monetary Fund, 2013
John Maynard Keynes, *The General Theory of Unemployment, Interest and Money*, Palgrave Macmillan, 1936
Krugman, Paul, *The Great Unraveling: Losing Our Way in the New Century*, W.W. Norton, 2003
Lehndorff, Steffen, "A triumph of failed ideas: European models of capitalism in the crisis", ETUI, 2012
Matheson, Thornton, "Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence", IMF, 2011
Melitz, Jacques & Zumer, Frederic, "Interregional and international risk-sharing and lessons for EMU", 1999
Pâris, Pierre & Wyplosz, Charles, "To end the Eurozone crisis, bury the debt forever", Vox, 2013
Roubini, Nouriel, "The Eurozone's Calm Before The Storm", Project Syndicate, 2013
Shiller, Robert J, "Austerity and Demoralization", Project Syndicate, 2013
Simon, Jenny & Justin Valasek, "Centralized Fiscal Spending by Supranational Union", CESIFO, 2013
Simon, Jenny, "Efficient Fiscal Spending By Supranational Unions", Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschnung, 2012
Stiglitz, Joseph, Making Globalization Work, Norton, 2006

von Hagen, Jurgen & Harden, Ian J, "Budget Processes and Commitment to Fiscal Discipline", European Economic Review, 1995

TIDIGARE RAPPORTER

I SERIEN NY TID

Rapporterna finns tillgängliga för nedladdning från
http://www.arenaide.se/rapporter/

Rapport 22, *Ett marinblått Frankrike? – En analys av den Nationella frontens maktambitioner*, av Tomas Lindbom, april 2014
Rapport 21, *Taksim är överallt*, av Alexandra Franzén, februari 2014
Rapport 20, *Sino-japansk lek med historisk eld*, av Börje Ljunggren, januari 2014
Rapport 19, *The Swedish Model – conflict or consensus?,* av Håkan A Bengtsson, oktober 2013
Rapport 18, *Vi har aldri vært kulturradikale. Georg Brandes og kulturradikalismen*, av Håvard Friis Nilsen, maj 2013
Rapport 17, *Pengar till politikerna och risken för korruption*, av Sverker Lindström, april 2013
Rapport 16, *Wii the people – Partier, rörelser, infrastruktur och presidentvalskampanjen 2012*, av Matt Browne, översatt av Eric Sundström, december 2012
Rapport 15, *Vinst och den offentliga tjänstemarknaden – En rättslig analys*, av Ardalan Shekarabi, oktober 2012
Rapport 14, *Cuba – In Search of an "Orderly Transition",* av Uwe Optenhögel och Florian Pronold, september 2012
Rapport 13, *Efter Europas svältkur – En ny ekonomisk debatt?,* av Katrine Kielos, juni 2012
Rapport 12, *Ecological Industrial Policy as a Key Element of a Sustainable Economy in Europe*, av Matthias Machnig, april 2012
Rapport 11, *Finanskapitalets makt och fackets möjligheter*, av Ingemar Lindberg och Magnus Ryner, mars 2012
Rapport 10, *Myten om Järnladyn – Bilden av Margaret Thatchers ekonomiska politik*, av Katrine Kielos, februari 2012
Rapport 9, *Creating a Sustainable Solidaristic Society: A Manual, av Bo Rothstein*, november 2011
Rapport 8, *Från Tel Aviv till Teheran – Arbetarrörelsen i Mellanöstern*, av Alexandra Franzén, september 2011
Rapport 7, *Strategier för en global fackföreningsrörelse*, av Mats Wingborg, september 2011
Rapport 6*, Latinamerika, vänstern, framtiden*, av Magnus Linton, januari 2011
Rapport 5, *Det civila samhället mellan stat och marknad*, av Håkan

Arvidsson, december 2010

Rapport 4, *Nästa vänster – efter den nationella klasskompromissens tid*, av Ingemar Lindberg, oktober 2010
Rapport 3, *Det populistiska laboratoriet. Nederländerna inför valet*, av Per Wirtén, juni 2010
Rapport 2, *What's left? Fransk vänster efter förnyelsen som aldrig kom*, av Wojtek Kalinowski, mars 2010
Rapport 1, *En radikal och progressiv stadspolitik – en provisorisk utopi*, av Johannes Åsberg, mars 2010

arenaidé